

Petra Pau

Vizepräsidentin des Deutschen Bundestages

rls - ירושלים, כנס "מדינה (גרמניה) אחת – שתי זהויות", פטרה פאו

ה-"אוסי" ממזרח גרמניה מתקתק אחרת! שוב פעם?

אני אספר לכם מספר סיפורים. כך לא אתפתה מלכתחילה ליצור רושם, שאני סוציולוגית או היסטוריונית. תחומים אלה יטופלו בכנס זה במילא על ידי אנשי מקצוע ידועים.

הערה מקדימה שנייה: אינני מדברת כאן כסגנית נשיא הבונדסטאג הגרמני, אלא כשמאלנית עם שורשים ממזרח גרמניה. זה מרשה לי להתבטא עם מספר חידודים בלתי דיפלומטיים.

הערה מקדימה שלישית וחשובה: אני בדעה שההתפתחויות האירופאיות בשנים 1989/1990 הינן בחזקת נס בלתי צפוי. אך גם בחזקת נס שלא נוצל. די למילות הפתיחה.

הסיפור הראשון מתרחש בקיץ 1990 בברלין, במזרח ברלין. על קיר בניין היה כתוב באותיות גדולות: "הבלגן מוצה! היתה זו התקופה היפה ביותר!". עם המילים "בלגן" ו"התקופה היפה ביותר" לא היתה הכוונה למזרח גרמניה, אלא ל"מהפך". אחרים מכנים תקופה זו גם בשם "המהפכה השקטה". קומוניסטים קנאים מדברים על הפיכת נגד. הלכה למעשה, המהפך המצוטט כה רבות ארך שלושה חודשים בלבד, מדצמבר 1989 ועד מרץ 1990. עד אז מוצה הבלגן.

את תקופת השבח-לדמוקרטיה הזו תיארתי פעם כך: "היתה זו תקופה בה התנהל משא ומתן על עניינים ציבוריים באופן פומבי, תקופה בה חלה תזוזה בכל מה שנראה כיחסי כוחות מקובעים, תקופה בה עיתונאים העמידו את החופש בו זכו לשירות הציבור, תקופה בה האופוזיציה שלטה והשלטון התנהל כאופוזיציה, תקופה בה האזרחים גילו התעניינות רבה, תקופה בה המנגנון הפוליטי – אם נשתמש במילותיה של חנה ארנדט – חווה תקומה בלתי צפויה."

באותה עת תקווה וחרדה אפפו אזרחים ואזרחיות רבים. התוצאה לא היתה וודאית. היו שחלמו אז על "דרך שלישית" מעבר לסוציאליזם נוסח מזרח גרמניה ומעבר לקפיטליזם נוסח מערב גרמניה. אחרים ראו במערב גרמניה את היעד להגשמת חלומם, לפחות באותה מערב גרמניה שהם הכירו משידורי הטלוויזיה מהמערב. ברם, הדבר המכריע היה: יותר ויותר אנשים הרגישו שהם מסוגלים להזיז משהו, ובהיותם אזרחים ואזרחיות הם נשאלו לדעתם.

Petra Pau

Vizepräsidentin des Deutschen Bundestages

חוויות אלה יש לזכור היטב, על מנת להבין מדוע יותר ויותר "אוסים" רואים כיום את המוגבלות של המערכת הפוליטית והמציאות הדמוקרטית בגרמניה. גרוע יותר: רבים מפנים עורף. התקווה הפכה לאכזבה, המיאוס מהמפלגות הפך למיאוס מהדמוקרטיה. דבר שפתח דלתות בפני הימין הקיצוני. תשובתי השמאלנית לכך הינה: להעיז יותר דמוקרטיה, יותר דמוקרטיה ישירה.

אני מוסיפה לכך:

המסקנה, לפיה אווירת המיאוס מהמפלגות הופכת לאווירת מיאוס מהדמוקרטיה, מתאימה באופן הולך וגובר גם לגבי "ווסים" רבים. יותר ויותר אנשים חשים כי הם חסרי אונים מול כוחות זרים, בין אם מדובר בקונצרנים בינלאומיים גדולים או בין אם מדובר בהימורים בנקאיים נטולי רסן, או בין אם מדובר בממשלות נטולות כוח.

הסיפור השני: "כעת מתאחה, מה ששייך ביחד!" הנו משפט המצוטט רבות בגרמניה. משפט זה מיוחס לוויילי ברנדט, שהיה קנצלר הרפובליקה הפדרלית של מערב גרמניה. הוא היה יו"ר המפלגה הסוציאל דמוקרטית. הוא זכה בפרס נובל לשלום. וויילי ברנדט היה אישיות סמכותית בעל ביוגרפיה אנטי-פשיסטית. בכל פעם שאני נתקלת במשפט יפה זה "כעת מתאחה, מה ששייך ביחד!", אני נהנית להגיב בציטוט מקורי מדברי וויילי ברנדט. בשנת 1991 קרא ברנדט בבונדסטג הגרמני:

רק "עם טקט והערכה כלפי כבודם העצמי של בני ארצנו, שעד כה הופרדו מאיתנו, יהיה ניתן לאחות את מה ששייך ביחד ללא צלקות מעוותות". ככל הנראה הכיר וויילי ברנדט את בני ארצו המערביים, ולרוע המזל צדק בהמשך. כמעט שלא קיימת הערכה מצד המערב כלפי הישגי החיים של המזרח גרמנים. במערבה של גרמניה החדשה לא קיימת שום התעניינות של ממש בכל מה שהיה במזרח או בכל מה שישנו במזרח. עבור רבים נחשב המזרח כנטל כבד ויקר, כבור ללא תחתית. משקרים להם.

בבונדסטאג אני מקבלת הרבה ביקורים. קבוצות נרשמות מדי שבוע. לקראת סוף השנה הקודמת הגיעה קבוצה אחת מיוחדת במינה. היו אלה נוצרים מצפון-מערב, משלזוויג-הולשטיין. מאז שנים הם נוסעים פעמיים בשנה למדינות המחוז המזרח גרמניות, כדי להכיר את ה"אוסים" ולהבינם. הם מהווים במפורש דוגמה יוצאת דופן. רוב המערב גרמנים לא מגלים כל עניין במדינות הפדרליות החדשות. ניו יורק ומיורקה קרובות אליהם יותר מאשר דרזדן או וויימאר.

Petra Pau

Vizepräsidentin des Deutschen Bundestages

הסיפור השלישי: "רנפט" (Renft) היה שמה של להקת קצב ממזרח גרמניה. הם היו שייכים לדור המייסדים של "רוק-המזרח". רוק-מזרח פירושו שהמוסיקאים לא ניגנו פשוט מה שהיה באופנה בארה"ב או באנגליה. הם כתבו את השירים שלהם עם טקסטים משלהם. בתחילה הם היו ידידותיים כלפי מזרח גרמניה. בהמשך הם נעשו יותר ביקורתיים כלפיה. לבסוף חיברו מוסיקת רוק נגד הריאל-סוציאליזם. כך נקלעו לתוך הכוונת של השטאזי, של שירות הביטחון החשאי.

להקת "רנפט" חוותה את כל דרגות הדיכוי. בתחילה צונזרו מספר שירים. אחר כך הם קיבלו איסור-הופעה. לבסוף גורשו למערב גרמניה. חופש הדיבור הושעה, הוטל איסור חופש המקצוע ונשללה הזכות המעוגנת בחוק לאזרחות. המקרה המוכר יותר מסוג זה ברחבי העולם הנו זה של וולף בירמן. אך הסיפור המעניין יותר, לדעתי, הנו זה של קלאוס רנפט ולהקתו.

לאחר שלילת אזרחותם במזרח גרמניה הם העבירו את החורף במערב ברלין ושם, לפי דבריהם, לעולם לא הרגישו בבית. כמוסיקאים עם מסר פוליטי הם חשו שהם אינם מובנים כלל. הם התפרנסו מעבודות מזדמנות. עוד לפני פתיחת גבול מזרח-מערב, כלומר בסתיו 1989, הם חזרו למולדתם הישנה. חמש שנים מאוחר יותר ניגנו במסיבת בחירות מטעם המפלגה שלי.

באותה עת שאלו את קלאוס רנפט מה עיצב בעיניו בדיעבד את תדמיתה של מזרח גרמניה. תשובתו נשמעה בערך כך: בעיני היו תמיד שלוש תדמיות של מזרח גרמניה. האחת היתה מה שהטלוויזיה הממשלתית רצתה ללמד אותי. זו היתה מזרח גרמניה שכלל לא הכרתי. התדמית השנייה שלי היתה מה שחוויתי ביום-יום. זו היתה מזרח גרמניה שלא רציתי. התדמית השלישית שלי נבעה ממשאלותיי. רק שלא היתה כלל מזרח גרמניה כזו.

היום - בשנה ה-20 לאיחוד גרמניה - עולה אותו שילוש בלתי סביר שוב על דעתם של מספר הולך וגדל של אזרחים גרמנים – במזרח גרמניה, אך גם יותר ויותר במערב גרמניה. גרמניה זו, שמוצעת להם למכירה על ידי הפוליטיקאים, הנה זרה להם. גרמניה זו, שהם חווים, מתחילה להפחיד אותם. גרמניה זו שהם מייחלים לעצמם, אינה קיימת.

גם דבר זה מחזק את התזה שלי: עם הצטרפותה של מזרח גרמניה בשנת 1990 הפכה מערב גרמניה לגדולה יותר, אך לא לטובה יותר.

Petra Pau

Vizepräsidentin des Deutschen Bundestages

סיפור רביעי: לשבועון "דר שפיגל" היה רעיון טוב. לרגל "20 שנה לאיחוד גרמניה" נתן השבועון ל"אוס"ם שלו לכתוב כיצד הם חוו את התקופה החל משנת 1989. מספר המאמרים שפורסמו בעקבות זאת היה מצומצם, מכיון שב"שפיגל" ישנם מעט עיתונאים עם שורשים במזרח גרמניה. עקרונית, יש "אוס"ם אחד בלבד שהצליח להגיע בינתיים לקומת המנהלים: הקנצלרית אנגלה מרקל. מעבר לכך הפוליטיקה, הכלכלה, והתקשורת נתונים עדיין לשליטת מערב-גרמניה.

ובאשר לסדרה הקטנה ב"שפיגל". כתב אחד מהם הוא שטפאן ברג. הוא גדל ברובע התוסס פרנצלאואר ברג שבמזרח ברלין. אני מכירה אותו מזה 15 שנה, ולכן אני יודעת: הוא אינו נמנה עם אוהדי מפלגתי. ומשום כך מעוררים שני משפטים במאמרו תשומת לב: "עם המהפך באה החירות, ועם האיחוד באה הזרות". הוא מתאר כיצד בישיבות המערכת של ה"שפיגל" הוא הפך יותר ויותר לסנגורה של מזרח גרמניה, מה שלפני כן מעולם לא רצה להיות.

על מנת שתוכלו לפרש את המשפט הראשון נכון, אני מוסיפה: בסקרים רבים במערב גרמניה נטען כי האיחוד הביא ל"אוס"ם את החופש. קרן קונראד אדנאואר, המקורבת למפלגת ה-CDU [נוצרים-דמוקרטים], אפילו העניקה כבוד לשלושת השחקנים הראשיים דאז כלוחמי החירות העיקריים: הקנצלר לשעבר קוהל, נשיא ארה"ב לשעבר בוש האב והמזכ"ל לשעבר של המפלגה הקומוניסטית בבריה"מ גורבצ'וב. ה"עם" המזרח גרמני כלל לא זכה להופיע ברשימת חלוקת הכבוד לרגל 20 השנה.

המאמר השני ב"שפיגל" מנקודת מבט "אוס"ם נכתב על ידי וויבגה הולרזן. סיפורה מתחיל ערב אחד לפני איחוד גרמניה, ב-2 באוקטובר 1990. אז היא היתה בת 16. ציטוט: "לא פחדתי יותר מהסוציאליזם, וטרם התעורר בי הפחד מהקפיטליזם". אינני מכירה את וויבגה הולרזן באופן אישי, אך המשפט העיר את תשומת ליבי. מדוע היא כותבת היום, 20 שנים מאוחר יותר במבט לאחור: "[...] וטרם התעורר בי הפחד מהקפיטליזם".

לסיום היא כתבה: "אני מתבוננת בסדרת הטלוויזיה החדשה למשפחה בשם "וויסנזה" (Weißensee), אשר בה בנו של גנרל מהשטאזי מתאהב בבת של עריקה. (...) לא הכרתי גנרלים מהשטאזי, וגם לא הכרתי עריקים אמיתיים. אך אלה הם הדמויות היחידות שבסופו של דבר ישרדו". פרשנותי לכך: מהיסטוריה בת ה-40 שנה של מזרח גרמניה תאפשר התפישה המערבית הדומיננטית רק לעריקים ולגנרלים מהשטאזי לשרוד. טוב ורע.

Petra Pau

Vizepräsidentin des Deutschen Bundestages

הסיפור החמישי שלי: אבל אפילו עם העריקים מתקופת מזרח גרמניה זה סיפור בפני עצמו. בשנת 2001 פרסמו פעילי זכויות אזרח ידועים ממזרח גרמניה לשעבר כרוז: "נמאס לנו!". קדמו לכך אירועי הטרור האיזמים בארה"ב ב-11 בספטמבר 2001. גם בגרמניה נחקקו חוקים שכוננו "חוקי לוחמה בטרור". רבים מהם בוטלו מאוחר יותר על ידי בית המשפט העליון לחוקה, מכיוון שהם פגעו בזכויות האזרח. בניסוח ברור יותר: הממשלה ניסתה לערער את החוקה.

זה היתה הנוהל השכיח במזרח גרמניה. וזו היתה גם הסיבה מדוע בשנת 1989 פעולות המחאה הלכו וגברו. פעילי זכויות אזרח אמיצים ממזרח גרמניה טבעו את חותמם במרד, דבר שנוהל לעיתים קרובות בתמיכת כלי תקשורת מפורסמים במערב. לרבים מהם הוענקו בגרמניה המאוחדת אותות הצטיינות גבוהים ולחלקם הוענקו אף האותות הגבוהים ביותר עבור אומץ ליבם ועבור פעילותם בתקופת מזרח גרמניה. ואז, בשנה ה-11 לאיחוד גרמניה אירע דבר בלתי צפוי. פעילי זכויות האזרח ממזרח גרמניה לשעבר, שעוטרו באותות במערב גרמניה, פתחו מחדש בפעילותם הביקורתית בגרמניה המאוחדת.

ציטוט אחד מהכרוז: "נראה כי יש ליקוי בתקשורת בין המדינה לחברה. כך היה המצב בשנת 1989. ומצב זה תקף שוב היום. אנו חשים במידה הולכת וגוברת חסרי אונים נוכח מנגנונים כלכליים, צבאיים ופוליטיים שמטעמי רדיפת כוח ותועלתנות מתעלמים מהאינטרסים שלנו בשאלות הרות גורל. בהתמודדותנו עם הבעיות האקטואליות של ארצנו ושל העולם אנו נזכרים יותר ויותר ברוע המוכר לנו היטב של הדיקטטורה."

זה היה קצת ביטוי חריף מדי! אף אחד מהעיתונים הגדולים ואף רשת שידור גדולה אחת לא הפיצו את הכרוז. הכרוז אמנם נגע לרגשותיהם של מזרח גרמנים רבים, אך עמד בניגוד לתדמית העצמית של המערב בגרמניה החדשה. פעילי זכויות האזרח במזרח ששובחו כל כך בעבר נחשבו עתה כטורדנים בלתי אהודים מהמזרח. תדמית המערב הנפוצה הינה: מזרח גרמניה היתה הגיהנום, מערב גרמניה היא גן עדן. רוב ה"אוסים" לא מצליחים למצוא את עצמם בתוך תמונת השחור-לבן הזו, לא בתור כלבי גיהנום אז, ולא כציפורי גן עדן כיום.

מדוע סיפרתי את חמשת סיפורים אלה? מתוך תקווה להעביר לכם את התחושה, מדוע "אוסים" רבים מרגישים שהם לא בבית, שהם לא מובנים ושהם שייכים לדרגה ב' בגרמניה החדשה. האם לא היו **הם** אלה שהביאו את הנס הכפול? תוך כדי סילוק מערכת פוליטית שהם לא רצו בה יותר? עם סיום

Petra Pau

Vizepräsidentin des Deutschen Bundestages

מלחמה קרה שאימה על העולם בעימות גרעיני? ובהשלמת שני היעדים באופן שקט, ללא ירייה אחת?

חמשת הסיפורים האלה משקפים דברים אישיים, הם מתארים ציפיות ומשדרים אכזבות. לגבי השאלה אם אלה בכלל סיפורים מייצגים, ניתן להתווכח בהרחבה. הרי: הן ה-"אוס" והן ה-"אוס" אינם קיימים. הסיפורים מזניחים גם את העובדה שלא מדובר בהיסטוריה גרמנית בלבד. כל מה שתיארתי בתחילת דבריי כ"מהפך" לא היה כלל ניתן להעלות על הדעת ללא התפתחויות דומות במזרח אירופה.

סיפורים אלה אינם נותנים מענה לשאלה, אם יש לנו בגרמניה המאוחדת עסק עם שתי זהויות. את המשפט "המזרח מתקתק אחרת – שוב פעם?" בחרתי ככותרת להרצאתי. האם המזרח באמת מתקתק אחרת? ומדוע "שוב פעם"? או שמא עדיין? או במילים אחרות: האם נוצרו דפוסים שונים כתוצאה מ-40 שנות חלוקה גרמנית, שממשיכים להשפיע כ"אוס" טיפוס ו"אוס" טיפוס?

הם אכן קיימים. אני משערת כי פרופ' וולפגאנג אנגלר יעסוק בכך באופן יסודי מבחינה סוציולוגית. ברצוני להפנות את תשומת לבכם לשלושה סקרים שעליהם חוזרים מזה שנים. בסקר הראשון: "במקרה ותצטרך להחליט מה חשוב יותר עבורך – צדק חברתי או חופש אישי?". התשובות מורות על הבדלים מהותיים. מערב גרמנים מחליטים בעיקר בעד החופש, מזרח גרמנים ברובם בעד הצדק.

בסקר השני: "הסוציאליזם הוא רעיון טוב, שרק הוגשם באופן גרוע". להפתעתי מסכימים כ-45 אחוז מהמערב הגרמנים עם תזה זו, לעומת רוב בולט של 75 אחוז בקרב המזרח גרמנים. הסקר השלישי שואל לגבי קבלת המערכת הכלכלית ברפובליקה הפדראלית של גרמניה. בעיני 39 אחוז מקרב המערב גרמנים היא טובה. במדינות הפדראליות המזרח גרמניות 19 אחוז בלבד.

תוצאות אלה חייבות לעורר תדהמה. האם ה"אוס" לא התמרדו בשנת 1989 על מנת לזכות בסופו של דבר בחופש מערבי? האם ה"אוס" לא שאפו אל המארק [המערב] גרמני, כי נמאס להם מהמחסור בכלכלה המתוכננת המזרח גרמנית? האם הדחף המזרח גרמני לאיחוד עם מערב גרמניה לא היה בראש ובראשונה בריחה מניסיונות סוציאליסטיים חדשים? על פניו נראה כי אכן ה"אוס" מתקתק אחרת מה"אוס".

Petra Pau

Vizepräsidentin des Deutschen Bundestages

אך גם ה"ווי" הולך ומתקתק לא כפי שנהג עד כה וכמצופה ממנו. ליותר ויותר אנשים יש ספקות, באם הדמוקרטיה כמות שהיא הנה הדמוקרטיה האופטימאלית. יותר ויותר נוכחים לדעת שהעשירים הולכים ומתעשרים והעניים הולכים ומתרבים, יותר ויותר מטילים ביקורת על כך שעוקפים את שאלות-העתיד האמיתיות, כלומר, את אלה המתייחסות לביטחון חברתי וחופש אישי עבור כולם – וזאת בכל רחבי העולם.

לבסוף הרשו נא לי לספר **סיפור נוסף**. בכל פעם מתלקח מחדש הדיון בגרמניה איזה חג ראוי לציון אירועי 1989/90. באופן רשמי המועד הוא ה-3 באוקטובר, שהוא יום כניסתה של מזרח גרמניה לרפובליקה של מערב גרמניה. מדי פעם מועלה גם ה-9 בנובמבר, כיוון שב-9 בנובמבר 1989 נפתח הגבול בין מזרח למערב גרמניה.

ה-9 בנובמבר הוא אכן יום בעל משמעות היסטורית בלוח הגרמני. בשנת 1918 פרצה מהפכת נובמבר, שקשורה לשמותיהם של קרל ליבקנכט ורוזה לוקסמבורג. בשנת 1923 ניסה היטלר לבצע הפיכה נגד רפובליקת ויימאר. בשנת 1938 החלו הפרעות הפשיסטיות נגד היהודים. בשנת 1989 נפלה חומת ברלין. כיצד ניתן לחגוג כל זאת יחדיו? אסור לעשות זאת!

לפני שנה נערך בברלין אירוע גדול לציון פתיחת הגבול בשנת 1989. הייתי שם זמן קצר. לאחר מכן נסעתי לגרונולד, ל"רציף 17". משם גורשו בתקופה הנאצית אלפי יהודים למחנות ריכוז ומשם למותם. תלמידים ותלמידות יחד עם חניכים מהמשטרה העלו בטקס את זכרם. גם בשבוע שעבר. גם אז הייתי שם. זהו דבר חשוב יותר.